

گاه‌شماری‌های شمسی - قمری

رضا عبداللهی

عضو شورای مرکز تقویم مؤسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران، r_abdollahy@yahoo.com

بشر از قدیم‌ترین ایام و تا آنجا که مدارک و شواهد نشان می‌دهند صور ماه را برای اندازه‌گیری زمان به کار می‌برده است و به همین دلیل در غالب زبانها برای ماه آسمان و مدت زمانی که به تفاوت از رؤیت آن تا رؤیت‌های بعد، از بدر تا بدر ماه بعد و یا دیگر مشخصه‌های قابل تشخیص آن علل گوناگون در نظر می‌گرفته‌اند یک نام به کار برده‌اند. واژه ماه در زبان فارسی به مانند بسیاری دیگر از زبانها به ماه آسمان و ماه زمانی بر دو اطلاق می‌شود. صور چهارگانه ماه برای اندازه‌گیری زمانهای کوتاه‌تر از یک ماه، هفته را به وجود آورده است. هفته‌ها در روزگار باستان در ماه‌های قمری طبیعت را نمی‌داشتند و با شروع هر ماه نخستین هفته نیز آغاز می‌شد و یک یا دو روز مازاد بر چهار هفته در هر ماه به عنوان روز استراحت، تفریح و یا مازاد از روزهای هفته هدف می‌گردید. در مراحل بعدی حذف یا دو روز اضافی منسوخ شد و بنا براین هفته‌ها بدون آنکه در چارچوب ماه محصور باشند توالی یافتند و با این شیوه طبیعت دایمی هفته در ماه نیز منتفی شد. ماه و هفته اگر چه در روزگار باستان وسیله مناسبی برای اندازه‌گیری زمان و بویژه استفاده بهینه از نور ماه در شب برای مسافرت و انجام امور دیگر بود و اقتضا می‌کرد که مردم روزگار باستان امور زندگی خود را بر پایه آن تنظیم کنند. برای امور کشاورزی و تعیین زمان کشت و برداشت محصول و دامپروری یعنی دو شغل اصلی بشر روزگار باستان به کار نمی‌آمد. بنا براین تمهیدی برای کاربرد ماه‌های قمری و سال‌های خورشیدی در کنار هم و در یک گاه‌شماری واحد باید اندیشیده می‌شد. با تلفیق ماه‌های قمری و سال‌های خورشیدی گاه‌شماری شمسی - قمری پدید آمد و چنان در دنیای روزگار باستان با اقبال روبرو شد و مطبوع طبع عالمیان قرار گرفت که تا به امروز اعیاد و یادبودهای مذهبی ادیان یهود و مسیحی به وسیله آن گاه‌شماری تعیین می‌شود. گاه‌شماری شمسی - قمری مراحل تکامل خود را در طی قرون و اعصار پیموده است.

هدف از تصدیقی که با بضاعت فرجاه خود می‌دهم این است که سیر تحول این گاه‌شماری را در فرصت کوتاهی که میسر است توصیف کنم. این سخن بدون پرداختن به سیر تحول و کاربرد گاه‌شماری شمسی - قمری در ایران باستان، رد پای گاه‌شماری شمسی - قمری در شبه جزیره عربستان پیش از به کار بردن گاه‌شماری قمری در نخستین سال‌های ظهور اسلام و سیر تحول گاه‌شماری شمسی - قمری در چین ناقص و ابتر است.

روز گذشته یعنی در سیزدهم شهریور به مناسبت روز بزرگداشت استاد ابوریحان بیرونی کاربرد گاه‌شماری شمسی - قمری در ایران باستان را با عنایت به نقش دانشمند بی‌همانند ایران، بیرونی بزرگ در انتقال دانش گاه‌شماری از نسل‌های پیشین به نسل ما در انجمن منجمان آماتور ایران بیان کردم و امروز سخنم در این مجلس بسیار محترم ادامه سخن دیروز است که باز با یادآوری نقش بیرونی به ساحت مقدس او اداری احترام می‌کنم. امیدوارم در آینده فرصتی دیگر پیش آید تا با بیان رد پای این گاه‌شماری در عربستان پیش از اسلام این بحث را کامل کنم. اکنون به شرح دوره‌های ۸، ۱۹، ۲۵، ۷۶، ۹۵ و ۵۳۲ ساله که این آخری را دور اکبر نامیده‌اند، می‌پردازم.